

Darija Željko *

**DUNJA MILOTIĆ I IVAN MILOTIĆ,
PROCES PROTIV DILETTE [MOTOVUN, 1271.].
U PROŽIMANJU RIMSKOG, KANONSKOG,
OBIČAJNOG I MLETAČKOG PRAVA
Državni arhiv u Pazinu, Pazin, 2022.**

Knjiga *Proces protiv Dilette [Motovun, 1271.]. U prožimanju rimskog, kanonskog, običajnog i mletačkog prava* autorice izv. prof. dr. sc. Dunje Milotić i autora izv. prof. dr. sc. Ivana Milotića, objavljena u svibnju 2022. u izdanju Državnog arhiva u Pazinu, predstavlja hvalevrijedan znanstveni pothvat, koji na makropovijesnoj razini kroz petnaest poglavlja vodi čitateljice i čitatelje na uzbudljivo putovanje Motovunom druge polovine XIII. stoljeća, dok na mikropovijesnoj razini rekonstruira tragičnu sudbinu Mlečanke plemenitog podrijetla, čije kazivanje, zapisano u formi javnobilježničke isprave, sadržajno predstavlja samooptužbu za zločin čarobnjaštva/tvarništva. Monografija, izdana na hrvatskom i engleskom jeziku, obogaćena je i riječju autora, u kojoj ne samo što upućuju na zanimljivu genezu i kompleksnost poduzetog povijesnopravnog istraživanja već i podsjećaju na ‘zdravu znanstvenu skepsu’, koju su oboje iskazali kada su se prvi put početkom 2018. upoznali s Diletinim – za proučavano razdoblje iz više gledišta krajnje neobičnim – slučajem.

Autori uvodno naglašavaju kako su zbog nerijetko nekontekstualnog, svjetonazorski obojenog i samim time nekritičkog pristupa intrigantnoj temi prikazivanja srednjovjekovne žene kao čarobnice rekonstrukciji slučaja *nobilis dominae Dilette* oprezno pristupili znanstvenim metodama i interdisciplinarno, ali prvenstveno s pravnopovijesnoga gledišta. Rezultat je knjiga čije stranice jasno upućuju na ekspertize autora u materiji nacionalne pravne povijesti i rimskog prava.¹ Propitujući autentičnost diplomatske isprave, čuvane u

---

* Darija Željko, mag. iur., LL.M., asistentica na „Projektu razvoja karijera mladih istraživača – izobrazba novih doktora znanosti“ (DOK-01-2020) Hrvatske zaklade za znanost na Katedri za kazneno procesno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu; darija.zeljko@pravo.hr; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4249-1851>

¹ Uvodno i u predgovoru Petra Bujasa naznačeno je kako je izv. prof. dr. sc. Dunja Milotić doktorirala na Poslijediplomskom studiju iz kaznenopravnih znanosti, dok je izv. prof. dr. sc. Ivan Milotić doktorirao na studiju iz građanskopravnih i obiteljskopravne znanosti. Izv. prof.

Državnom arhivu u Veneciji (Mlecima), koja sadržajno predstavlja priznanje (*confessio*) žene kao čarobnice/tvarnice, autori su došli do niza važnih povijesnopравnih otkrića. Primjera radi analizom navedene isprave dovedeno je u pitanje ustaljeno poimanje o početku faktične mletačke vlasti na motovunskom području.

S ciljem provjere autentičnosti isprave autori su odlučili raščlaniti sve provjerljive okolnosti vezane uz nastanak same isprave, koja je datirana u daleku 1271. godinu. Na tom znanstvenom putu prvo su se u drugom poglavlju knjige upustili u detaljnu analizu paleografskih i filoloških obilježja motovunske isprave. Potom su od trećeg pa sve do šestog poglavlja učinili dostupnim niz transkribiranih verzija navedene isprave na latinskom jeziku. S time u vezi treba istaknuti vizualno dojmljiv izgled knjige budući da omot naslovnice krasi ostrižak isprave na kancelarijskoj gotici, a zaljubljenice i zaljubljenike u stara pisma posebno će dojmiti faksimil proučavane rijetke isprave, koji je u cijelosti dostupan u džepiću omota. U sedmom poglavlju latinskom jeziku nevični čitatelji mogu konzultirati prijevod isprave na hrvatski jezik.

Iako su čitatelji zasigurno pod dojmom slikovitog sadržaja isprave, autori su odlučili prikazati relevantne zamršene teritorijalno-političke i društveno-povijesne okolnosti istarskog (a posebice motovunskog) mikrokozmosa u razdoblju nastanka isprave od 6. srpnja 1271. Na taj su način približili širi kontekst povezan s proučavanom atipičnom ispravom te su pritom eruditski obradili raznovrsne teme koje, *inter alia*, uključuju analizu osobitosti upotrijebljenog pisma, ulogu općinskih bilježnika (*notarii*) i mletačkih podestata u srednjovjekovlju te okolnosti prijenosa civilne vlasti s akvilejskoga patrijarha na Mlečane u onodobnim istarskim općinama.

U devetom poglavlju, naslovljenom *Pravnopovijesna kontekstualizacija motovunske isprave od 6. srpnja 1271.*, kronološki se prikazuje razvoj pristupa zločinu čarobnjaštva u periodu od rimskog prava sve do zloglasnih inkvizicijskih procesa, pri čemu autori Milotić opetovano naglašavaju kako je progon (u najvećem broju slučajeva ženskih) osoba optuženih za poduzimanje čarobnjačkih čini nalik Dilettinima od XIII. do XV. stoljeća bio u isključivoj nadležnosti civilnih, a ne još crkvenih vlasti. To, uostalom, potvrđuje Dilettin slučaj, za koji autori naglašavaju kako i iz komparativne perspektive predstavlja iznimno rani slučaj progona i osude žene kao čarobnice. U poglavlju su potom sistematski izložena onovremena pravna shvaćanja o čarobnjaštvu/tvarništvu iz analiziranih mletačkih izvora. Po uzoru na te izvore sastavljena su pravila o čarobnjaštvu/tvarništvu u srednjovjekovnim istočnojadranskim statutima, kao što su Vinodolski zakon, Dubrovački statut te drugi statuti, čije su mjerodav-

---

dr. sc. Dunja Milotić zaposlena je na Katedri za povijest hrvatskog prava i države, a izv. prof. dr. sc. Ivan Milotić na Katedri za rimsko pravo na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

ne odredbe kaznenog materijalnog prava o čarobnjaštvu također prikazane u knjizi. S obzirom na brojnost i domišljatost naziva koji su u proučavanim povijesnim izvorima korišteni za bavljenje različitim čarobnim praksama u kasnosrednjovjekovnoj i ranonovovjekovnoj Hrvatskoj autori su Dilettin krimen kvalificirali kao čarobnjaštvo/tvarništvo te taj pojam dosljedno upotrebljavaju kroz cijelo djelo. Autori iznose i slabo poznat podatak da je i Motovunski statut sadržavao odredbu kojom se kažnjavao delikt čarobnjaštva (*sortilegia*), no normativni dio navedenog članka nije sačuvan i pritom se ne spominje u Dilettinu priznanju.

Već prethodni prikaz *maleficium* čarobnjaštva *prima facie* pokazuje da je Dilettin slučaj u mnogočemu atipičan u usporedbi s drugim dokumentiranim slučajevima srednjovjekovnih čarobnica/tvarnica, što upućuje na iznuđenost ili vjerojatniju fabriciranost njezina priznanja. Upravo o tome autori raspravljaju u poglavlju naslovljenom *Prilike u kojima je nastalo Dilettino priznanje i mogućnost da je ono iznuđeno*. Prije svega, Diletta je naoko ničime izazvana kazuistički priznala počinjenje niza idealtipskih čarobnjačkih/tvarnih čina te je njezino jednostrano i detaljnošću isuviše sumnjivo kazivanje pred svjedocima u prostorima njezina doma zapisano u formi bilježničkog akta. Iz navedenog proizlazi kako Dilettino samoinicijativno priznanje nije bilo potaknuto torturom niti je dano tijekom institucionalno vođenog procesa, već *ad hoc*. U mnoštvu začudnih detalja autori su arhivskim istraživanjem nadalje doznali da je Diletta navedeno priznanje dala na dan kad je prvi put došla u Motovun, dok je genealoškim istraživanjem utvrđeno da su svi u javnobilježničkoj ispravi izriekom pobrojani svjedoci priznanja rođaci njezina utjecajnog supruga.

U nastavku knjige u zasebnom se poglavlju Dilettino priznanje analizira kroz prizmu važnosti navedenog instituta kao dokaznog sredstva, koje se uvriježeno naziva „kraljicom među dokazima“ (*regina probationem*) u okviru rimsko-kanonskog procesa *in criminalibus*. Autori se ne ograničavaju samo na kazneni proces, već usporedno prikazuju ulogu priznanja u rimsko-kanonskom procesnom pravu *in civilibus*.

Dvanaesto poglavlje nosi naziv *Pravni učinci Dilettina priznanja u sustavu rimsko-kanonskog i mletačkog prava*. U njemu se propituje može li izvanprocesno priznanje dano pred čak četvero naizgled besprijekornih svjedoka i osnaženo u obliku jednako besprijekorno sastavljene bilježničke isprave imati snagu potpunog dokaza (*probatio plena*).

Pohvalno je što autori izriekom otklanjaju upuštanje u spekulacije vezano uz faktično neprovjerljive okolnosti potanko izrežiranog Dilettina priznanja. Ipak, proučavana arhivska građa omogućila je da autori u trinaestom poglavlju razjasne *Čimbenike koji su mogli utjecati na Dilettino tobošnje priznanje*. Ne ulazeći ovdje previše u logično naznačene motive koji bi čitateljima pokvarili užitak čitanja, trinaesto i četrnaesto poglavlje pokazuju kako su autori knjigu komotno mogli nazvati ‘urotom protiv Dilette’, čiji je glavni antagonist bio

njezin utjecajni suprug Thoma Michiel. Na urotničku narav događaja nesporno upućuje ispravno naglašena kumulacija izvanprocesnih i procesnih funkcija Dilettina supruga, koji je funkcionalno kao prvi motovunski podestat istodobno bio progonitelj i izvršitelj poslije izrečene smrtne kazne. Ujedno je prema današnjim standardima *in concreto casu* na više razina neprilično i nepravično djelovao i kao organizator cijelog događaja sastavljanja bilježničkog priznanja, prizivatelj njemu bliskih svjedoka i ovisnog bilježnika te u konačnici i kao jedan od *explicite* navedenih svjedoka priznanja.

Arhivskim podacima potkrijepljeno je da je Diletta već za mjesec dana usmrćena u Motovunu te je znakovito da je kratko protiv njezina supruga podestata u Mlecima vođen kazneni postupak zbog kaznenog djela ubojstva supruge (*uxoricidium*). Navedeno autori detaljnije razlažu u poglavlju naslovljenom *Proces protiv Dilette i smrtna kazna. Pogubljenje čarobnice/tvarnice ili uxoricidium?*

Naposljetku, zahvaljujući brižljivo provedenom arhivskom istraživanju teško je povjerovati u vjerodostojnost Dilettina priznanja, iako je nesporno utvrđena autentičnost same isprave u kojoj je zabilježeno navedeno vješto iskonstruirano priznanje. Unatoč tome što su nepoznate potankosti kaznenog postupka koji je zasigurno uslijedio, upravo je iz današnje perspektive višestruko neuvjerljivo priznanje poslužilo kao temelj za Dilettinu kasniju smrtnu osudu. Evidentno je kako autori ne dvoje da je Diletta bila žrtvom gramzivosti svoga supruga, koji je oportunistički iskoristio vlastitu faktičnu moć i umreženost kako bi se domogao njezina nezanemarivog nasljedstva. U zaključku autori pregledno sintetiziraju rezultate provedenog istraživanja.

Djelo autora Dunje i Ivana Milotića ne samo što će nesumnjivo biti korisno pomagalo studentima prava na integriranom diplomskom i poslijediplomskom studiju u razumijevanju i istraživanju specifičnih epizoda nacionalne procesne i kaznenopravne povijesti već se i preporučuje svima zainteresiranima za pravnu povijest i posebno pravnu povijest žena na srednjovjekovnom istočno-jadranskom, hrvatskom i širem europskom okruženju. Naime rekonstruirajući nastanak i sadržaj jedinstvenoga javnobilježničkog akta, autori su uspješno obradili razvojni tijek i značenje cijelog niza civilnih i kanonskih te materijalnih i procesnih instituta rimsko-kanonskog, mletačkoga i običajnog prava. Osim što su obradili vrijednu i rijetko proučavanu arhivsku građu prvenstveno motovunske, venecijanske i šire istarske provenijencije, autori su vlastite zaključke dodatno potkrijepili pozivajući se na pravno-povijesne autoritete u širokom rasponu od kaznenoprocenjske struke (Bayer, Damaška) pa sve do brojnih izvora kanonskog i rimskog prava. Prethodno je istaknuto kako je materija izložena od općeg prema pojedinačnom te je izdanje dodatno opremljeno popisom korištene literature i detaljnim pojmovnim kazalom.

Konačno, otkriće, kao i uspješna rekonstrukcija tragičnih okolnosti Diletti-na usmrćenja ispred motovunske crkve svetoga Ciprijana nesumnjivo posjeduju znatan turistički potencijal s obzirom na popularnost sličnih tura u drugim mjestima. Posljedično, ne bi iznenadilo da se turistička lepeza istarskog gradića u skoroj budućnosti neće oslanjati samo na Velog Jožu i znameniti filmski festival, već da će se nepravda učinjena Diletti i nebrojenim drugim ženama optuženima i osuđenima za vještičarenje/tvarništvo barem simbolično honorirati stalnom turom u njezinu/njihovu čast, a u čemu već sada ključnu edukativnu ulogu ima ova vrijedna monografija.²

---

² Prilikom predstavljanja knjige autora Miličića u lipnju 2022. već je održana prva povijesna *storytelling*-tura „Mračne tajne motovunske čarobnice Dilette“ na autentičnim motovunskim lokacijama. Više dostupno na: <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/dilettina-tragicna-zivotna-prica-nikoga-nece-ostaviti-ravnodusnim-u-motovunu-vas-ce-ka-storytelling-tura-o-pogubljenju-prve-europske-carobnice-prije-700-godina-1212757>, pristup 26. kolovoza 2022.